Ruoŧa viđat raporta Eurohpáráđđái rámmakonvenšuvnna áigge našuvnnalaš minoritehtaid suodjaleamis

Dát lea čoahkkáigeassu Ruoŧa njealját raporttas Eurohpáráđđái rámmakonvenšuvnna áigge našuvnnalaš minoritehtaid suodjaleamis mii guđđojuvvui geassemánu vuosttas beaivve 2021. Sisdoallu govvida ovdáneami dan áigeguovdilis dárkkistanáigodagas. Oažžun dihte dárkilit diehtojuohkima čujuhuvvo dievaslaš ruoŧa- ja eŋgelasgielat raportii. Duogášdieđuide čujuhuvvo ovdalaš raporttaide.

Duogášdieđut

Dat vihtta našuvnnalaš minoritehta Ruoŧas leat juvddálaččat, románat, sámit, ruoŧasuopmelaččat ja durdnosleagilaččat. Sápmelaččat leat dasa lassin dovddastuvvon álgoálbmogin. Máŋgasat geat gullojit muhtin nášuvnnalaš minoriteahtaide sárdnot soames, dahje máŋga minoritehtagielain suoma, jiddisch, meängiela, románi chib ja sámegiela.
Suomagielas, sámegielas ja meängielas leat nanosmahttojuvvon rievttit dain earenoamáš hálddašanguovlluin mat jagi 2020 fátmmastit 84 gieldda ja 15 regiovnna. Dát rievttit siskkildit earret eará dan ahte eaŋkil olbmuin lea riekti geavahit sin minoriteahttagiela hálddahuseiseváldiid oktavuođaiguin main geográfalaš doaibmaguovlu gokčá oalát dahje muhtin muddui dan hálddahusguovllu muhtu maid ovdaskuvla ja vuorrasiidfuola oalát dahje eanasoasi minoriteahttagillii.

Ruoŧa minoriteahttapolitihka ovdáneapmi

Jagi 2016 bijai ráđđehus sierra guorahalli mas leai bargun árvalit nanosmahttojuvvon minoriteahttapolitiihkka. Njukčamánus 2018 guđii ráđđehus proposišuvnna Nanosmahttojuvvon minoriteahttapolitihkka (prop. 2017/18:199) riikkabeaivái. Proposišuvnna vuosttas oasi sisdoallá reviderejuvvon minoriteahttapolitiihkka ja maid minoriteahttalága nannejumiid. Suoidnemánus 2018 geigii ráđđehus čállaga Ođđaálgu nannojuvvon minoriteahttapolitihkka (skr. 2017/18:282) riikabeaivái. Čála lea dat nubbát oassi ođasmahttojuvvon minoriteahttapolitiihkkas ja lea vuolggasadji čuovvovaš barggus.

Njuolggaduslaš ráđđádallamat ja čuovvoleamit

Vásttolaš eiseválddit Leanastivra Stuehkie leanas ja Sámediggi ovddasvástideaba ain minoriteahttapolitihkka čuovvuleamis. Eiseválddit almmuhit raportta jahkásaččat got gielddaid, regiovnnaid ja stáhta eiseválddiid láhka geavahus lea leamaš ja got čuvvot rámmakonvenšuvnna ja eurohpalaš njuolggadusa vuollásaš eananoasi dehe minoritehtagielat.

Okta dain golmma guovddáš surggiin minoriteahttapolitihkas lea oassálastin ja váikkuhanváldi. Čuovvolaneiseválddit dieđihit ahte váikkuhanváldi gieldda ja regiovnna dásis

lassána earret eará daid maŋemus rievdadusaid dihte našuvnnalaš minoriteahttalágas ja minoriteahttagiellalágas. Našuvnna dásis čađaha Ráđđehuskansliija jahkásaš ráđđádallamiid gos vásttolaš stáhtaráđđi dahje stáhtačálli oassálastá. Dasa lassin čađahuvvojit maiddai sierra ráđđádallamat gos dárbbut ihtet ráddjejuvvon jearaldagain.

Strategiijabarggus romalaš searvadahttimii čađahuvvojit čoahkkimat jeavddalaččat romalaš refereansajoavkkuin maid ráđđehus lea nammadan. Maiddai eará proseassaiguin, nu got dat boahttevaš boazodoallolága guorahallamis lea Ráđđehuskansliija čađahan ráđđádallamiid.

Barggu rámmaid siskkobealde čađahuvvui maid ráđđádallan riikkaservviguin mat ovddastit našuvnnalaš minoriteahtaid Ruoŧas. Ráđđádallan čađahuvvui guovvamánu 26 beaivvi 2021 ja vuolggasajit ledje konkrehtalaš aspeavttat maid minoriteahttaorganisašuvnnat oaivvildedje fertejit ovdanbuktojuvvot raporttas.

Olámuttus diehtu našuvnnalaš minoriteahtaid rivttiid birra

3 § lágas (2009:724) našuvnnalaš minoriteahtaid ja minoriteahttagielaid birra čuvvo ahte hálddahuseiseválddit, go dárbbašuvvo, galget, lága jelgii, heivvolaš vuogi mielde dieđihit našuvnnalaš minoriteahtaide sin rivttiid birra. Dát mearkkaša aktiivvalaš ovddasvástádusa fállat dieđuid našuvnnalaš rivttiid birra. Eaŋkilolbmuid diehtu sin rivttiid birra lea gait deaŧaleamos vejolašvuhta gáibidišgoahtit daid.

Eanet gielddat, regiovnnat, eiseválddit ja leanastivrrat dieđihit minoriteahtaid rivttiid birra minoriteahttagielaide. Dábáleamuš diehtogeainnut leat webasiiddut muhto maiddai sosiála mediat, báikkálaš áviissat ja čoahkkimat geavahuvvojit dego diehtojuohkinkanálat.

Covid-19 pandemiijas leat vástideaddji eiseválddit almmuhan deaŧalaš servodatdieđuid maiddai minoriteahttagielaide.

Gelbbolašvuođa doaibmabijuid lokten

Sámediggi ja Stuoehkie Leanastivra vástideabá diehtojuohkin- ja gelbbolašvuođa lokten doaimmaid ovddas eandalii gielddaide ja eiseválddiide. Dál čađahuvvo stuora ovdánahttinbargu webavuođđuduvvon vuođđooahpahusain našuvnnalaš minoritehtaid rivttiid birra.

Maiddai dain eará 20 leanastivrrain lea ovddasvástádus juohkit dieđuid, ja maŋemus jagiid leat máŋga diehtojuohkinbidjosat čađahuvvon lasihan dihte máhtu minoriteahtaid rivttiid birra báikkálaš dásis.

Forum för levande historia nammasaš eiseváldi lea ráđđehusa vuollásaš eiseváldi mas earret eará lea bidjun vuosttildit antiziganisma ja antisemitisma. Eiseváldi bargá aktiivvalaččat diehtojuohkimiin ja čájáhusaiguin mat gusket juvddálaš ja romalas minoriteahtaide.

Artihkal 1

Ulbmil našuvnnalaš minoriteahttapolitihkain lea suddjet našuvnnalaš minoritehtaid ja nannet sin vejolašvuođaid váikkuheapmái ja nai doarjut vai dat historjjálaš minoriteahttagielat bisuhuvvojit ealli giellan. Minoriteahttapolitihkka lea integrerejuvvon oassi olmmošvuoigatvuođa politihkas ja oassin ulbmilis sihkkarastit dievaslaš gudnečájeheami Ruota riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođa geatnegasvuhtii.

Strategiija našuvnnalaš olmmošvuoigatvuođabarggus mii čilgejuvvui Ruota njealját raporttas doalahuvvo. Oassin dán barggus mearridii ráđđehus njukčamánus 2021 proposišuvnna olmmošvuoigatvuođa instituhta ásaheami birra.

Dat ođđa instituhtta galgá earret eará čuovvut, guorahallat ja raporteret got olmmošvuoigatvuođat doahttaluvvojit ja duohtandahkkojuvvojit Ruotas. Instituhtta galgá maid árvalit ráđđehussii makkár bijut dárbbašuvvojit sihkkarastin dihte olmmošvuoigatvuođaid. Olmmošvuoigatvuođaid Instituhtta árvaluvvo galgá ásahuvvot ođđajagimánu vuosttas beaivvi 2022.

Álgoálbmot sámit

Bargu nannen dihte erenoamáš rivttiid álgoálbmot sámiide lea geatnegahtton ráđđehussii. Oassin barggus lea ohcamuš mii lea boahtán Sámedikkis mas lea sávaldat ahte duohtavuođakommišuvdna galgá ásahuvvot. 2020 ja 2021 lea Sámediggi čađahan nannenproseassa sámi álbmogiin mii galgá čilgehuvvot ráđđehussii njukčamánus 2021.

Ráđđehus galgá ovdanbuktit láhkaárvalusa mii guoská konsultašuvdnaortnegii mas áigumuš lea nannet váikkuhanvejolašvuođa áššáiguoskevaš proseassaiguin. Gulahallan Sámedikkiin ja eará sámi organisašuvnnaiguin lea maid eaktun, ja vuođđun, bargui hábmet sámepolitihkka.

Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna lea guovddážis nannen dihte sámi álbmoga rivttiid ja seailluhan dihte ja ovddidan dihte giela, kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima. Sámi Parlamentáralaš Ráđđi lea sádden ohcamusa dahkat smávva divvumiid dan loahppašiehtaduvvon teavsttas ja áššiválbmejuvvo dál ráđđehuskansliijas ja Sámedikkis.

ARTIHKAL 2

Sámepolitihkka suorggis gávdno buoragit ovddiduvvon ja doaibmi davviriikkalaš ovttasbargu gaskal Norgga, Suoma ja Ruota ja nai sámedikkiid gaska virgeolbmuid dásis ja dasa guoskevaš čoahkkimat vástideaddji ministariid ja sámediggepresideanttaid gaska.

Romána searvadahttimii gávdnojit buoragit ovddiduvvon fierpmádagat eurohpalaš dásis. Ráđđehuskansliija oassálastá eurohpalaš lávddis romána ovttaiduhttimis (EU Platform for Roma Inclusion, NRCP) mii lea vásáhuslonohallan ja ovttasbargo forum romána searvadahttimii. Ráđđehuskansliija oassálastá maiddai Eurohpáráđi áššedovdiid joavkkus (ADI-ROM) stivrenjovkui Steering Committee on Anti-discrimination, Diversity and Inclusion (CDADI) Eurohpáráđis.

ARTIHKAL 4

Ráđđehus joatká bargguinis sihkkarastit ahte vealahanláhka lea nu dievaslaš go vejolaš. Dálá guorahallan muhtin jearaldagain vealahanlágas lea earret eará oččon bargun váldit sealvái got vealahansuodji muhtun almmolaš doaimmain sáhttá rievdaduvvot vai suodji vealaheami vuostte galgá šaddat nu dievaslaš go vejolaš.

Ruoţa našuvnnalaš minoriteahtaid dearvvašvuohta

Riekti dearvvašvuhtii gáhttejuvvo ruoţa minoriteahttapolitihkas. Minoritehtaid dearvvašvuohta lea, muhtun spiehkastagaiguin, buorre muhto rievdadallá das man minoriteahta dutká.

Earret dan doaimma mii čađahuvvo regiovnnain ja gielddain leat máŋga eiseválddiin, eandalii Sosiálastivrras ja Álbmotdearvvašvuođaeiseválddis, deaţalaš doaimmat dearvvašvuođa- ja buohccedivššu ja álbmotdearvvašvuođa suorggis našuvnnalaš minoriteahtaid ja álgoálbmogiid gaskkas.

Álbmotdearvvašvuođaeiseválddis lea máŋga jagi leamašan bargun ovddidit guhkitáigásaš gulahallama našuvnnalaš minoriteahtaiguin. Maŋemus jagiid lea eiseválddis maid leamašan bargun čađahit doaimmaid vai minoriteahttaláhka implementerejuvvo sin doaibmasuorggis mas minoriteahttapolitihkalaš ulbmil ja dan golbma oassesuorggi lea vuolggasadjin ja dasa lassin bidjun ovddidit guhkitáigásaš vugiid vai bistevačča čuvvot našuvnnalaš minoriteahtaid dili eiseválddi ovddasvástádussuorggis. Álbmotdearvvašvuođaeiseváldi lea jagiid mielde čađahan raporttaid mat gusket našuvnnalaš minoritehtaid dearvvašvuođadillái.

Minoriteahttapolitihkka čuohcá eanas oasi Sosiálastivrra doaimmaide. Minoriteahttapolitihkka váikkuha eiseválddi doaimma ovdamearkka dihte giehtagirjji háhkamiin, gelbbolašvuođadoarjja addimis ja oahpponeavvuide mat ovddemusat leat heivehuvvon sosiálabálvalussii. Dat guoská erenoamážit boarrásiiddikšui mii fátmmastuvvo máŋga njuolggadusaiguin, muhto maiddai eará sosiálabálvalussii nu got ovdamearkka dihte sosiála mánáid- ja nuoraiddikšui.

Maŋemus jagiid lea Sosiálastivrras ja Álbmotdearvvašvuođaeiseválddis leamašan bargun ahte, minoriteahttapolitihkka ja daid oassesurggiid vuolggasajis, ovttas ovddidit ovttasbarggu eiseválddiid gaska.

Maŋemus jagiid leat máŋggat bijut dahkkon buoridan dihte romaid dearvvašvuođa dili. Ráđđehus lea gohččun Stuohkie Leanastivrii čađahit bijuid oahpahan dihte romalaš dearvvašvuođa inspiratevrraid (2016–2018) ja nai gohččun Sosiálastivrii čađahit oahpahusbidjosiid njuolga sosiálabálvalussii earenoamážit fokuserejuvvon romaide (2016–2020).

Strategiijabargu fátmmastit romaid lea joatkašuvvan

Ulbmil strategiijain fátmmastit romaid lea ahte romalaččas gii deavdá 20 jagi 2032 galget leat seammedássásaš vejolašvuođat eallimis go sus gii ii leat romalaš. Strategiijabarggu vuolggasadji lea ahte romat galget oaččut sin olmmošvuoigatvuođaid duhtaduvvot.

Máŋga eiseválddiin leat leamašan barggut ráđđehusa romalaš fátmmasteaddji strategiija rámmaid siskkobealde 2016-2019.

Guorahallan lea čađahuvvon áigumušain guorahallat got našuvnnalaš guovddáš romalaš jearaldagaide sáhttá ásahuvvot daid árvalusaid vuođul maid Kommišuvdna antiziganisma vuostte lea ovdanbuktán (SOU 2016:44). Geassemánus 2019 geigii guorahallan árvalusa cegget eiseválddi romalaš jearaldagaide (Ds
2019:15, Guhkesáigásašvuohta ja stáđisvuohta joatkevaš barggus ovddos guvlui - eiseváldi romalaš jearaldagaide). Čakčat 2019 remiterejuvvui árvalus ja visot romalaš siviilaservodaga organisašuvnnat mat bohte remissavástádusaiguin hilgo árvalusa. Dát lea maid ovdanbukton ráđđádallamiin romalaš ovddasteddjiiguin. Romalaš minoriteahta oaivilat leat deatalaččat ja ráđđehus lea ráđđádallamiin romalaš ovddasteddjiiguin digaštallan got guorahallanárvalus ásahit eiseválddi romalaš jearaldagaide galgá gieđahallojuvvot.

ARTIHKAL 5

Sámi váikkuhanváldi ja oassálastin

Ráđđehushámis ovdanbukto ahte sápmelaččat leat álbmot ja sámi álbmoga vejolašvuođat doalahit ja ovddidit sin iežas kultuvrra- ja servodateallima galgá ovddiduvvot. Maŋemus jagiid lea ráđđehus joatkán heaittekeahtes doaimmain nannen dihte sámiid álgoálbmot ja našuvnnalaš minoritehta sajádaga.

Guovddáš oassi barggus lea nannet sámi váikkuhanválddi ja oassálastima. Guorahallan mii galgá dárkkistit 1971 boazodoallolága lea easká ládje virgáibidjon. Bargu mearridit njuolggadusaid lea čađahuvvon lagas ovttasbargguin sihke Sámedikkiin ja sámi siviila servodaga ovddasteddjiiguin.

Albmogiid diehtu ja miellaguoddu seailluhan dihte našuvnnalaš minoritehtaid giela ja kultuvrra

Jagi 2020 lea Giella ja álbmotmuito Instituhtta, Isof, Kantar-Sifo vehkiin ja ovttasbarggus Stuohkie Leanastivrrain ja Sámedikkiin, čađahan guorahallama álbmogiid máhtu našuvnnalaš minoritehtaid birra. Guorahallamis leat mihtidan Ruoŧa álbmoga dieđu ja miellaguottu seailluhan dihte našuvnnalaš minoriteahttagielaid ja kultuvrraid. Boađus, mii almmuhuvvui guovvamánus 2021, vuoseha ahte diehtu našuvnnalaš minoritehtaid ja minoriteahttagielaid birra lea lassánan ovddit mihtideami rájes 2015, muhto dušše eahpemávssolaččat go guoská 2010 bohtosii. Muhto nuoraid (15-19 jahkásaččaid) diehtu lassánii mearkkašahtti olu. Hui stuora oassi - sullii 90 proseantta nuorain atnet ahte lea "oalle deaŧalaš" dahje "hui deaŧalaš" seailluhit minoritehtagielaid ja kultuvrraid.

Sámi giellaguovddáš lea árvvoštallojuvvon ja jearaldat ođđa giellaguovddážiid birra lea guorahallojuvvon

2009 rájes gávdnojit guokte giellaguovddážat ja daid bargu lea ovddidit ja movttiidahttit sámegielaid geavaheami innovatiiva ja boahtteáigásaš bargovugiid bokte. Giellaguovddášvuogi mearkkašupmi ovddidan dihte ealáskahttima lea árvvoštallojuvvon stáhta guorahallamis.

Ráđđehus attii Giella ja álbmotmuito Instituhttii bargun guorahallat got suoma ja meängielat giellaguovddážat sáhttet organiserejuvvot ja guorahallat eavttuid seammesullasaš funkšuvnnaid jiddischii ja románi chibii. Dasa lassin oaččui Sámediggi bargun guorahallat got hábmet Sámi giellaguovddáža doaimma vai eanet sámegielat ovddiduvvojit.

Giella ja álbmotmuito Instituhtta (Isof) ja Sámediggi árvalit ahte ásahuvvojit guhtta giellaguovddážat vel: guokte sámi (davvi- ja julevsámi), ovtta meängielat, ovtta jiddisch, ovtta románi chib ja ovtta suomagielat.

Doaibmaprográmma árvalus got seailluha našuvnnalaš minoriteahttagielaid lea geigejuvvon

Ráđđehus árvvoštallá lea stuora dárbu suddjet minoriteahttagielaid guhkesáigásaččat. Jagi 2019 oaččuiga Giella ja álbmotmuito Instituhtta ja Sámediggi bargun árvalit doaibmaprográmma hábmema seailluhan dihte našuvnnalaš minoriteahttagielaid.

Áigumuš doaibmaprográmmain lea ahte ovddidit vejolašvuođa našuvnnalaš minoriteahttagielaid ealáskahttima ja ahte dat bissot ealli giellan Ruotas. Eiseválddit árvalit sin árvvoštallamis jagi 2020 ollu doaibmabijuid main áigumuš lea nannet ja seailluhit našuvnnalaš minoriteahttagielaid. Doaibmabijut gusket máŋga servodatsurggiide ja lea stuora fokus oahpahusvuogádahkii.

Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna durdnosleagilaččaide ja láddelaččaide lea ásahuvvon ja ovdaguorahallan lea čađahuvvomin boahttevaš sámi duohtavuođakommišuvnna.

Njukčamánus 2020 ásahii ráđđehus duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna guorahallan dihte historjjálaš loavkidemiid ja veahkaválddi maid durdnosleagilaččat, kveanat ja láddelaččat leat šaddan gierdat. Kommišuvdna galgá bargat miessemánu 16 beaivái 2022 ja bargun lea earret eará lasihit servodaga gelbbolašvuođa minoritehtaid ja sin historjjálaš vásáhusaid birra.

Bijut našuvnnalaš minoritehtaid kultuvrra buorrin leat vuoruhuvvon

Našuvnnalaš minoriteahtaid kultuvra ja áŋgiruššan minoriteahttagielaid buorrin lea guovddáš oassi minoriteahttapolitihkas. Oassi dás lea ahte Stáhta kulturráđi 2021 lea oččon bargun čilget makkár joatkevaš doaimmaide gávdno dárbu vai minoriteahttapolitihkka ja romaid fátmmasteaddji strategiija ulbmilat olahuvvojit.

Stáhtadoarjja našuvnnalaš minoriteahtaid kulturdoaimmaide lassánedje logi miljovnnain jagi 2018 rádjái. Áigumuš doarjagiin lea nannet, ovddidit, čalmmustahttit dahje eará vuogi mielde ovddidit našuvnnalaš minoriteahtaid kultuvrra ja dahkat vejolažžan minoriteahtaide vai ieža sáhttet gaskkustit sin historjjá, giela ja identitehta. Stáhta kulturráđđi dat juohká doarjaga. Jagi 2020 juhkkojuvvui 4 miljovdnasaš heahtedoarjja Sámediggái mii galggai geavahuvvot earenomážit sámi kultuvrii covid-19 njoammudávdda váikkuhusaid dihte. Dasa lassin lea eiseváldi ožžon 10 miljovnna doarjagiin jagi 2021 dán rádjái.

Girjjálašvuohta, girjejerádju ja lohkan ovddidan bijut ealáskahttet minoriteahttagielaid

Stáhta kulturráđis leai gaskal 2017 ja 2019 bargu ovddidit našuvnnalaš minoriteahttagielaid girjjálašvuođa olggosaddima ja viidudeami.

Gonagaslaš girjerájus lea ráđđehusa bargogohčču ma vuođul (2015–2019) váldán ovdan našuvnnalaš girjerájusstrategiija árvalusa. Okta árvalusain mii juo lea mearriduvvon lea nannet našuvnnalaš minoriteahtaid girjerádjosa. Jagi 2020 mearridii ráđđehus bargogohčču ma

Gonagaslaš girjerádjosii rahčat našuvnnalaš minoriteahtaid girjerádjosa ovddas dego resursagirjerájus juohke sierra giellajovkui ja riikka gielddaide.

Fátmmastahttit minoriteahtaid árbevieruid eahpeávnnaslaš kulturárbái

Ruoŧa našuvnnalaš logahallan eahpeávnnaslaš kulturárbbi birra (levandetraditioner.se), maid Giella ja álbmotmuito Instituhtta doalaha, lea maŋemus jagiid joatkán lasihuvvot buot riikka guovllu eaktodáhtolaš organisašuvnnaid gulahallan árbevieruiguin. Giella ja álbmotmuito Instituhtta bargá doaimmalaččat stuorit našuvnnalaš minoriteahtaid oassálastima ovddas logahallanbarggus, ja lea ovddidan earenoamáš vugiid dán dihte, mii lea mielddisbuktán ahte muhtun romalaš ja juvddálaš árbevierut leat lasihuvvon listui daid maŋemus jagiid.

Sámedikkis lea deaŧalaš doaibma oadjudan dihte sámi eahpeávnnaslaš kulturárbbi. Danin lea Sámedikki regulerenreivves 2021 ruovttoluottadieđihangáibádus čilgen dihte earret eará got eiseváldi lea váikkuhan bissovaš konvenšuvnnačađaheamis Ruoŧas.

ARTIHKAL 6

Ollášuhttit Našuvnnalaš plána rasisma, ja sullasaš bahámielat ja vašširihkkosa bargu joatkašuvvá. Forum för levande historia nammasaš eisevälddis lea ain bargu oktiiheivehit ja čuovvut barggu našuvnnalaš plánain.

Plána, mii lea oppalaš vuohki barggus buotlágán rasisma ja vašširihkkosa vuostá, nu got antisemitisma ja antiziganisma ja rasisma sámiid vuostá, lea nanosmahtton. Jagi 2020 rájes lea juolluduvvon 10 miljovnna lassin dán plánii mii addá vejolašvuođa joatkit alla ambišuvdnadásis guhkitáigásaš bargguin.

Bargu antisemitisma vuoste ja juvddálaš sihkkarvuođain

2015 rájes lea gávdnon stáhtadoarjja mas lea áigumuš buoridit sihkkarvuođa stáhtadoarjjadohkálaš oskkuorganisašuvnnaide, nu go Ruoŧa juvddálaš guovddášrádđi. 2018 válljii ráđđehus viiddidit ulbmiljoavkku vai buot siviilaservodataktevrrat galget sáhttit ohcat ruđaid ásahusas (2018:1533) stáhtadoarjja sihkkarvuođa nanosmahttin doaimmaid organisašuvnnaide siviila servodagas. 2021 bušeahttajagis lea ráđđehus juolludan 22 miljovnna ruvnnu dán áigumuššii.

Vašširihkusilmmuhusaid ovdáneapmi

2018 identifiserii Brå 278 ilmmuhusaid main ledje antisemitismmalaš motiivvat. Dat lea 53 proseantta eanet go 2016, muhto seamme dásis go 2014 ja 2015. 2018 identifiserejuvvoje 109 rihkusilmmuhusa main ledje antisemitismmalaš motiivvat. Dat lea 31 proseantta unnit go 2016, ja dat vuolimuš ilmmuhuslohku dássážii. Ii lea vejolaš cealkit jus ilmmuhuslogu rievdadusat vulget das jus hearkivuohta rievddada, ilmmohussojus vai got vašširihkkosat čalmmustahttojuvvojit ilmmuhusaiguin.

Parlamentáralaččat čohkkehuvvon komitea, ásahuvvon ruoŧa ráđđehusas, lea árvalan ahte rasisttalaš organisašuvnnat galget gildojuvvot ođđa riekteráŋggáštus láhkaásaheamis. Komitea lea árvalan guokte ođđa rihkkosa rihkkoslágas, organiserejuvvon rasisma ja doarjja organiserejuvvon rasismii. Árvalusat leat sáddehuvvon.

ARTIHKAL 9

Mediain lea deaŧalaš sadji nanosmahttimis našuvnnalaš minoriteahtaid identiteahtaid ja ealáskahttit minoriteahttagielaid. Seammás lea Ruoŧas guhkásmanni preassa- ja cealkinfriddjavuohta ja lea danin hui restriktiiva oaidnu buotlágán mediastivrejumis. Go dát lea celkon de čilgehuvvo dás vuolábealde makkár ovddidandoaimmaid stáhtta lea čađahan dán suorggis.

Minoriteahttagielat rádio- ja tv-sáddagat

Našuvnnalaš minoriteahttagielat leat deaŧalaš oassin public service fitnodagaid prográmmadoaimma barggus. Doaibma fállá vejolašvuođaid olbmuide geat gullet gielalaš minoriteahtaide nannet sin gielalaš ja kultuvrralaš ásodaga ja dainna lágiin oačču duođaštusa dáiddalaš vásáhusaid bokte, ođđasiid ja dieđu sihke rádios ja teves. Dat lea maid vuohki čalmmustahttit gielaid ja nu lágiin maid daid minoriteahtaid mat ságastit daid.

Ovddit sáddenáigodagas 2014-2019 lassánii dat obbalaš našuvnnalaš minoriteahttagielaid fálaldat oktiibuot 10 391 diimmus gitta 11 276 diibmui jagi 2019. Lassáneami sáhttá maiddai vuohttit juohke ovttaskas gielas.

Minoriteahttagielat áviissat

Preassadoarjaga kriteriageahpádusat mat gusket suoma- sámi ja meängielat áviissaide ja mat leat čilgejuvvon Ruoŧas ovddit raporttain bisuhuvvojit. Gávdnojit earret eará suomagielat áviissat mat oččot preassadoarjaga. Gávdnojit maiddai áviissat mat muhtun muddui čállet suomagillii ja meängillii mat oččot ráddjejuvvon doaibmadoarjaga.

Stáhta kulturráđđi juohká doarjagiid našuvnnalaš minoriteahtaid kulturáigečállagiid buvttadeapmái vai daidda mat čállet našuvnnalaš minoriteahtaide. Bijus mii eiseválddis lea leamaš 2017–2019 ovddidan dihte našuvnnalaš minoriteahttagirjealmmuheami- ja viidudeami, ovdanbuktui earret eará ahte álbmotgirjerádjosiin váilon diehtu našuvnnalaš minoriteahttagielat girjjiid sisaoastinkanálain.

ARTIHKAL 10

Giella ja álbmotmuito Instituhtta giellafuolahanbargu

Isof dahká ja almmuha sátnelisttuid sierra vuoruhuvvon servodatsurggiin. Covid-19 pandemiija lea mielddisbuktán ahte máŋga ođđa doahpaga ja terminologiija leat čuožžilan almmolašvuođas. Isof lea ásahan suomagielat, jiddisch ja románi chib coronasátnelisttuid.

Maŋemus jagiid lea almmuhuvvon ruoŧa-suoma fuolahussátnelisttu, girjerájussátnelisttu ja sosiálasátnelisttu. Girkosátnelisttu boahtá fargga válbmejuvvot. Maŋemus jagiid leat máŋga sierra sátnelisttut doaimmahuvvon romána suopmaniidda, earret eará skuvlasátnelisttut, sosiálasátnelisttut ja fuolahussátnelisttut. Jiddischii almmuhuvvui 2020 jiddisch-ruoŧa-jiddisch-sátnelisttu. Sihke bargu oahpahusain ja sátnelisttuiguin geahpida eiseválddibargiide geavahit našuvnnalaš minoriteahttagielaid almmolaš sektoris.

Boarrásiiddikšu minoriteahttagillii

Nanosmahttojuvvon láhka (2009:724) našuvnnalaš minoriteahtaid ja minoriteahttagielaid birra bođii fápmui ođđajagimánu vuosttas beaivvi 2019 ja mielddisbuktá earret eará ahte riekti boarrásiiddikšui suoma, meängillii ja sámegillii galgá guoskat olles dahje mearkkašahtti oasi doaimmas. Ovdal siskkildii riekti boarrásiiddikšui olles dahje muhtin oasi doaimmas, mii hehttii dáhtu váldit oasi fuolaš. Rievdadusat mielddisbuktet nanosmahttojuvvon rivttiid go guoská jiddisch ja románi chib boarrásiiddikšui. Láhkarievdadus mearkkaša maiddai ahte riekti boarrásiiddikšui sáhttá siskkildit boarrásiid dárbbu bajásdoallat sin kultuvrralaš identiteahta.

Sosiálastivrras lea jagi 2020 leamaš bargun implementeret minoriteahttalága eiseválddis ja ovddidit guhkitáigásaš málliid vai joatkevačča sáhttá čuovvut našuvnnalaš minoriteahtaid dili eiseválddi ovddasvástádussuorggis.

Sosiálastivra lea jagi 2020 čađahan 8 ráđđádallamiid minoriteahtaiguin ja jearahallan hálddahusguovlluid regiovnnaid. Eiseváldi ovttas minoriteahtaiguin lea gávnnahan ahte earret eará galget čuovvulit áššeguoddiid gieldda boarrásiiddivššus. Čuovvoleapmi boahtá dárkkuhit giela, kulturgelbbolašvuođa ja vuostáiváldima ja minoriteahtaid ovddasteaddjit bohtet leat mielde olles proseassas jearaldagaid hábmemis gitta bohtosiid analysaide ja vejolaš doaibmaevttohusaide.

Romaid fátmmasteami rámmas lea Sosiálastivra ovdanbuktán raportta ovtta dan strategiijas mearriduvvon surggiin, sosiála dikšun ja dorvvolašvuohta. Raporta lea dahkkon jearahallandutkamuša vuođul romaiguin viđa dain logi gielddain mat leat oččon stáhtadoarjagiid ja ovtta jearaldatskovis sosiálabálvalussii dain logi gielddain. Doaibmasurggiide maid vuođđoraporta fátmmasta lea earret eará boarrásiiddivššu.

ARTIHKAL 11

Isof:a bargu báikenamaiguin ja ovdanamaiguin

Isof doaibmá dego ráđđeaddi eiseváldin Vearrodoaimmahahkii gielalaš ja namma dieđalaš jearaldagaid perspektiivvas. Ain gusto váilo bargu sajáiduhttit minoriteahtta- ja ealáskanperspektiivva go ovdanamaid molsunohcamušat geahččaluvvojit. Lea stuora mearkkašupmi ahte olbmot main lea minoriteahttaduogáš besset váldit ruovttoluotta sin namaideaset nannen dihte sin minoriteahttakultuvrra. Isof bargá nannen dihte ja sajáiduhttin dihte minoriteahttaperspektiivva dan vuohkái got nammadit Ruotas.

Eananmihttidan eiseválddi barggu vuođul ráhkadit ođđa kártádiehtobásaid skálás 1:10 000 ja 1:50 000 dahkko vejolažžan guovdilastit minoriteahttagielat báikenamaid máŋggagielat guovlluin. Kártáčilgehussávaldagat minoriteahttagielat báikenamaide bohtet duollet dálle Eananmihttidan eiseválddi báikenammadoibmii. Namat sáhttet nai kanaliserejuvvot Eananmihttidan eiseváldái Sámedikki bokte. Giella ja álbmotmuito Instituhtas leat dál sullii 200 meängiellaguovllu nama áigeguovdilat gielladárkkisteamis. Dán áigodagas lea Eananmihttidan eiseváldi maid válbmen barggu ođđasit kodemin. Báikenamain main lea boastu giellakoda leat kodejuvvon ođđasit rivttes giellakodii. Bargu heaittihuvvui 2019, ja siskkildii buot namaid ja čilgehuvvojit skálas 1:10 000 minoriteahttaguovlluin. Ođđajagimánus 2021 gávdnojit 34 974 nama kodejuvvon suoma, meängillii, davvesámegillii, julevsámegillii, ubmejesámegillii dahje lullisámegillii.

ARTIHKAL 12

Oahpahus našuvnnalaš minoritehtaid ja minoriteahtta gielaide ja daid birra

Go guoská oahpahusdoarjagiidda našuvnnalaš minoriteahtaid ja našuvnnalaš minoriteahttagielaide ja daid birra de lea Stáhta skuvladoaimmahagas leamaš bargun oahpponeavvuid birra 2013 rájes ja dan rájes fállá Stáhta skuvladoaimmahat oahpponeavvuid buot našuvnnalaš minoriteahttagielaide.

Skuvladoaimmahaga bargu našuvnnalaš minoriteahttagielaid našuvnnalaš oahpahusa oktiiheiveheamis mii čilgehuvvui miessemánus 2021 sisdoallá maiddai vejolašvuođa háhkat oahpponeavvuid. Maiddai Giella ja álbmotmuito Instituhtta olggosaddá oahpponeavvuid minoriteahttagielaide ja minoriteahtaid birra sin ruovttosiiddus. 2021 regulerenreivves oaččui Sámeskuvlastivra eanet ruđaid ráhkadit sámegielat oahpponeavvuid.

Vuođđoskuvlla gurseplánat leat aiddo ođasmahttojuvvon. Ođasmahttimis konsentrerejuvvo ja nanosmahttojuvvu oahpahus našuvnnalaš minoriteahtaid birra earenoamážit servodatoahpus. Áigumuš rievdadusain lea ahte sáhttá bidjat eanet áiggi suorgái go konsentrerejuvvo ovtta ávdnasii.

Oahpahusbijut našuvnnalaš minoriteahtaid birra

Stáhta skuvladoaimmahat lea ožžon bargun čađahit doaimmaid lasihan dihte gelbbolašvuođa skuvllas romaid birra dego našuvnnalaš minoriteahtta. Doibmii gullá maiddai suokkardallat makkár doarjjavuogit gávdnojit gielddaiguin main lea joatkevaš doaibma fátmmastit romaid vai de sáhttá dárjut doarjaga dán áigumuššii.

Diehtu našuvnnalaš minoriteahttagielat oahpahusaid birra ovttaskas olbmuide

Universiteahtta- ja allaskuvlaráđis (UHR) regulerenreivves lea moadde jagi juo leamašan bargun čuovvulit, analyseret ja čilget sin siskkáldas ja olgguldas doaimmaid minoriteahttapolitihkka dáfus.

Romalaš mánáid oahpahusdilli

EO vuođđoárvo ossodat (FRA) lea 2019 čađahan guorahallama romaid dili birra Ruotas. Rapoarta vuoseha ahte 90 proseantta 4 gitta 6 jahkásaš romaid ja mátkkošteaddji mánáin serve ovdaskuvlaoahpahussii ja 99 proseantta mánáin álget skuvlii. Raporta vuoseha ahte stuorimus ágga go heitet ovdal go leat deavdán 15 jagi lea loavkideami dihte. Juohke nubbi romalaš váhnen Ruotas namuha guorahallamis ahte mánát leat loavkiduvvon, mii lea alimus lohku go guoská dán indikáhtorii raporttas.

ARTIHKAL 13

Gávdnojit guhtta ruotasuoma friddjaskuvlla Ruotas maidda Skuvladárkkistus lea addán lobi doaimmahit guovttegielat oahpahusa.

Riekti eatnigieloahpahussii

Ovdaskuvlamánáiguin lea ođđajagimánu vuosttas beaivvi rájes 2019 riekti ovddidit eatnigiela, mii sáhttá leat našuvnnalaš minoriteahttagiella 8 kap. 10 § skuvlalágas. 8 kap. 12 a § jelgii skuvlalágas galgá ruovttogielda mii gullá hálddašanguvlui fállat mánnái mas váhnen gáibida dan saji ovdaskuvlii mii oalát dahje eanas oasi oahpahusas lea suomagillii, meängillii dahje sámegillii.

Oahppit, geat gullet našuvnnalaš minoriteahtaide, lea riekti eatnigieloahpahussii vaikko fal giella ii leat oahppi beaivválaš ovttastallangiella ruovttus, sihke vuođđoskuvllas ja sullasaš skuvlahámiin ja maid joatkkaskuvllas ja sierrajoatkkaskuvllas. Bargoaddis lea geatnegasvuohta ordnet eatnigieloahpahusa našuvnnalaš minoriteahtaide vaikko fal livčče dušše okta oahppi gii ohcá oahpahusa bargoaddi skuvllain. Gáibádus ahte galgá gávdnot heivvolaš oahpaheaddji guoská maiddai našuvnnalaš minoriteahttagielaide. Ráddjehus mii guoská dasa ahte okta oahppi sáhttá dušše oažžut eatnigieloahpahusa eanemusat čieža lohkanbaji jus oahppi oččo oahpahusa olggobeale dáhkiduvvon oahpahusáiggi, ii leat heivvolaš našuvnnalaš minoriteahttagiellaoahpahussii. Romalaš oahppi mii boahtá olgoriikkas sáhttá maid oažžut guovttegielat eatnigieloahpahusa jus gávdnojit sierra ákkat.

Joatkkaskuvlaoahppit mat gullet muhtun našuvnnalaš minoritehttii lea riekti eatnigieloahpahussii, vaikko fal giella ii leat ohppiid beaivválaš ovttastallangiella ruovttus. Oahppis dárbbašuvvo buorre gielalaš máhttu. Joatkkaskuvllas ja sierrajoatkkaskuvllas sáhttá oahppi maiddai lohkat su našuvnnalaš minoriteahttagiela – suomagiela, sámegiela, jiddisch, meängiela dahje románi chib dego ođđaáigásaš giellan.

Gáiddusoahpahus

Dahkan dihte eambbo vejolažžan oahppiide sáhttit lohkat sin našuvnnalaš minoriteahttagiela de lea šaddan vejolažžan geavahit gáiddusoahpahusa oahppovuohkin. Vejolašvuohta eatnigiel gáiddusoahpahussii ja ođđaáigásaš giellan šattai skuvlaláhkan suoidnemánu vuosttas beaivvi 2015 ja ođđajagimánu vuosttas beaivvi rájes 2021 de ođđa kapihttalis skuvlalágas lasihuvvui vejolašvuohta gáiddusoahpahussii buot ávdnasiin earret praktihkalaš-estehtalaš.

Skuvladoaimmahagas lea našuvnnalaš ovttastahttinovddasvástádus našuvnnalaš minoriteahtaid ja našuvnnalaš minoriteahttagielat jearaldagain

2019 rájes lea Stáhta skuvladoaimmahagas čohkkehuvvon ovddasvástádus (sektorovddasvástádus) našuvnnalaš minoriteahtaid ja našuvnnalaš minoriteahttagielat jearaldagain sin doaibmasuorggi rámmaid siskkobealde mii siskkilda dan ahte doaibmat čohkkejeaddjin, doarjaleaddjin ja jođiheaddjin go guoská guoskevaš áššeoasálaččaide.

2021 regulerenreivves oaččui skuvladoaimmahat bargun evttohit got našuvnnalaš oktiiheiveheapmi oahpahusa ektui našuvnnalaš minoriteahttagielain skuvlaortnegis sáhttá organiserejuvvot vai oahpahus dáin gielain nanosmahttojuvvo.

Oahpaheddjiid ealiheapmi

Stuora giksin skuvlaeaiggádiidda go galget ordnet našuvnnalaš minoriteahttagielat oahpahusa, sihke dábálaš oahpahusa ja gáiddusoahpahusa, lea oahpaheaddjiid váilivuohta. Ollusat oahpaheddjiiguin main lea gelbbolašvuođaduođaštus oahpahit našuvnnalaš minoriteahttagielaid barget oasseáiggi. Ráđđehus lea váldán viidáseappot jearaldaga lasihit oahpaheddjiidlogu main lea minoriteahttagielat gelbbolašvuođaduođaštus.

Ovddeš gohčču muhtun oahppobáikkiide hukset ja ovddidit sierra minoriteahttagielat ávnnasoahpaheaddjeoahpahusa lea ođasmahttojuvvon 2021 rájes; dajaldagas "joatkit hukset ávnnasoahpaheaddjeoahpahusa [áigeguovdilis minoriteahttagiella]" dan sadjái "čađahit ovdánahttinbarggu ja oahpahusa dieđalašvuođa vuođul, earret eará oahpaheaddjeoahpahusaid dihte. Bargu galgá ovddidit oahpahusa [áigeguovdilis minoriteahttagiella] ovdaskuvllas, vuođđoskuvllas, joatkkaskuvllas ja allaskuvllas". Ođđa gohčču vuolggahuvvui maiddai čálalaš ráđđádallamis minoriteahttaorganisašuvnnaiguin.

Ođas 2021 lea maiddai ahte gohčču bargat oahpaheaddjeoahpahusaiguin maiddai fátmmasta jiddisch.

Sámeskuvlastivra lea nanosmahttojuvvon

Nanosmahttin dihte sámegieloahpahusa de lea ráđđehus moatti jagis lasihan Sámeskuvlastivrra hálddahusa ruhtadeami mii jagi 2021 lea 58 miljovnna ruvnnu. Earret eará mearriduvvui jagi 2021 bušeahttaárvalusas nanosmahttin áigumušain lasihit Sámeskuvlastivrra barggu integrerejuvvon oahpahusain ja nannen dihte sámegiel oahpponeavvuid buvttadeami.

ARTIHKAL 15

Almmolašvuođa ráđđádallangeatnegasvuohta lea čielggaduvvon ja doarjjaávdnasat leat huksejuvvon

Našuvnnalaš minoriteahtaid oassálastin ja váikkuhanváldi lea vuođđun ruoŧa minoriteahttapolitihkas. Minoriteahttalága jelgii galget minoritehtaiguin váikkuhanvejolašvuođat jearaldagain mat gusket sidjiide. Dasa lassin lea hálddahuseiseválddiiguin gáibádus nu guhkás go lea vejolaš ráđđádallat minoriteahtaiguin dáin jearaldagaiguin.

Riikaorganisašuvnnat mat ovddastit našuvnnalaš minoritehtaid sáhttet oačču doarjagiid Stuohkie Leanahálddahusas sin doaimma ovddas. Jagi 2020 leai doarjjasummi 6,5 miljovnna ruvnnu ja juhkkojuvvui 18 riikkaorganisašuvnna gaska mat ovddastit juvddálačča, romaid, ruoŧasuopmelačča ja durdnosleagilačča. Ráđđehus lea dieđihan ahte seammesullásaš stáhtadoarjja galgá ásahuvvot maiddai organisašuvnnaide mat ovddastit sámiid. Máŋga našuvnnalaš minoriteahta nuoraidorganisašuvnnain lea organiserendoarjja Nuoraid- ja siviilaservodatjearaldat eiseválddis. Jagi 2020 leat liigeruđat máksojuvvon nuoraidorganisašuvnnaide covid-19 pandemiija geažil.

ARTIHKAL 18

Davviriikalaš virgeolbmáidorgána sámi jearaldagain

Davviriikalaš virgeolbmáidorgána sámi jearaldagain (NÄS) ásahuvvui 2001 ja daid golbma davviriikkaid ráđđehuskansliijat ja Sámedikkit čohkkájit das. Maŋemus jagiid, go davviriikalaš sámekonvenšuvnna šiehtadallamat leamašan jođus, lea NÄS ovttasbarggu mearkkašupmi unnon veháš go eanaš jearaldagat leat meannuduvvon konvenšuvdnašiehtadallamiin.

ILO 169

Ráđđehus boahtá nu got lea dieđihan ON:a olmmošvuoigatvuođaráđđái bargat ratifiseren dihte ILO 169 konvenšuvnna. ILO 169 konvenšuvnna ratifikašuvdna lea jearaldat maid riikabeaivi loahpalačča galgá mearridit.

Davviriikkalaš ovttasbargu giellasuorggis

Davviriikkalaš ministtarráđđi lea álggahan viggamuša loktet ja doarjut našuvnnalaš minoriteahttagielaid ja eará smávit gielaid Davveriikkain, prošeavttas Smávva gielat Davviriikkain. Viggamuš bistá 2022 rádjái áigumušain ovddidit davviriikkalaš ovttasbarggu doarjun dihte minoriteahttagielaid, ja lasihit beroštumi ja máhtu got oahpahus ja kultuvra sáhttá nannet smávit gielaid Davviriikkain.